

KOXLEAR IMPLANTLI BOLALARNING NUTQIY REABILITATSIYASI*Po'latova Iqboloy Azimovna*

Annotatsiya: Ushbu maqola koxlear implantli (KI) bolalarning nutqiy rehabilitatsiyasi jarayoniga bag'ishlangan. Unda KI operatsiyasidan keyingi nutq va til ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan asosiy strategiyalar, usullar va texnikalar tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, KI'li bolalar uchun individual rehabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqishda e'tiborga olinishi lozim bo'lgan omillar, masalan, bolaning yoshi, eshitish darajasi, kognitiv qobiliyatlari va oilaning ishtiroki ham yoritilgan. Rehabilitatsiya jarayonida audiologlar, logopedlar, psixologlar va ota-onalarning o'zaro hamkorligining ahamiyati ta'kidlanadi. Maqola, shuningdek, nutqiy rehabilitatsiyaning samaradorligini oshirishga qaratilgan zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni, masalan, o'yin terapiyasi va tele-rehabilitatsiyani ko'rib chiqadi. Ushbu maqola, KI'li bolalar bilan ishlovchi mutaxassislar, ota-onalar va ushbu mavzuga qiziquvchi barcha kishilarga mo'ljallangan bo'lib, bolalarda nutq va til rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun amaliy ma'lumot va tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Koxlear implant (KI), Nutqiy rehabilitatsiya, Bolalar, Nutq rivojlanishi, Til rivojlanishi, Audiolog, Logoped, Rehabilitatsiya dasturi

Kirish

Koxlear implant (KI) — bu og'ir va o'ta og'ir darajada eshitish qobiliyati yo'qolgan bolalarga eshitishni tiklash va nutqni rivojlantirish imkoniyatini beruvchi yuqori texnologik tibbiy qurilma. KI operatsiyasi bolaning hayotida sezilarli o'zgarishlar yaratadi, ammo muvaffaqiyatga erishish uchun operatsiyadan keyingi nutqiy rehabilitatsiya jarayoni juda muhimdir. Ushbu maqola KI'li bolalarning nutqiy rehabilitatsiyasining asosiy jihatlari, usullari, samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar va mutaxassislar hamkorligini tahlil qiladi.

Nutqiy rehabilitatsiyaning maqsadlari

KI dan keyingi nutqiy rehabilitatsiyaning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- Eshitish qobiliyatini rivojlantirish: KI yordamida eshitish olamiga qaytgan bolaning eshitish ko'nikmalarini, tovushlarni farqlash va aniqlash qobiliyatini yaxshilash.
- Nutqni rivojlantirish: Bolaning lug'at boyligini oshirish, grammatik qoidalarni o'zlashtirish, talaffuzini yaxshilash va ravon nutqni shakllantirish.
- Kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish: Bolaning o'z fikrlarini ifoda etish, muloqotga kirishish, savol berish va javob qaytarish qobiliyatini yaxshilash.

• Ijtimoiy-emotsional moslashuvni ta'minlash: Bolaning o'z tengdoshlari bilan muloqot qilish, do'stlashish, jamoaga qo'shilish va ijtimoiy hayotda ishtirok etish imkoniyatini yaratish.

Reabilitatsiya jarayonida ishtirok etuvchi mutaxassislar

Nutqiy reabilitatsiya – ko'p tarmoqli yondashuv bo'lib, bir qator mutaxassislarning hamkorligini talab etadi:

• Audiolog: KI qurilmasini sozlash, bolaning eshitish qobiliyatini muntazam ravishda nazorat qilish va qurilmaning ishlashini optimallashtirish.

• Logoped: Nutq va til ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar o'tkazish, talaffuzni yaxshilash, lug'at boyligini oshirish va grammatik qoidalarni o'rgatish.

• Psixolog: Bolaning psixologik holatini qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy-emotsional moslashuvga yordam berish va ota-onalarga maslahatlar berish.

• Surdopedagog (Deaf education): Maktabgacha ta'lim muassasalarida va maktabda bolaning ta'lim olishini qo'llab-quvvatlash, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish.

• Ota-onalar: Bolaning reabilitatsiya jarayonida faol ishtirok etish, uyda qo'shimcha mashg'ulotlar o'tkazish va mutaxassislar bilan hamkorlik qilish.

Reabilitatsiya usullari va texnikalari

Nutqiy reabilitatsiya jarayonida turli xil usullar va texnikalardan foydalaniladi:

• Auditor trening: Bolaning eshitish qobiliyatini, tovushlarni farqlash va aniqlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar.

• Talaffuzni tuzatish: Artikulatsion mashqlar, ovozni to'g'rilash va nutqdagi nuqsonlarni bartaraf etish.

• Lug'atni kengaytirish: O'yinlar, rasmlar, kitoblar va real ob'ektlar yordamida bolaning lug'at boyligini oshirish.

• Grammatikani o'rgatish: So'z birikmalari, gap tuzilishi va grammatik qoidalarni o'rgatish.

• Hikoya qilish va rol o'yinlari: Bolaning hikoya qilish qobiliyatini, so'zlash qobiliyatini va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish.

• O'yin terapiyasi: O'yinlar orqali nutqni rivojlantirish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va bolaning kayfiyatini yaxshilash.

Samaradorlikka ta'sir etuvchi omillar

KI li bolalarning nutqiy reabilitatsiyasining samaradorligi bir qator omillarga bog'liq:

• Erta aralashuv: KI'ni erta yoshda o'rnatish va reabilitatsiyani erta boshlash natijalarni yaxshilaydi.

• Bolaning yoshi: Kichik yoshdagi bolalar reabilitatsiyaga yaxshiroq javob berishadi.

- Eshitish qobiliyatining buzilish darajasi: Eshitish qobiliyatining og'irligi va uzoq vaqt davomida eshitish qobiliyatining yo'qligi natijalarga ta'sir qilishi mumkin.
- Kognitiv qobiliyatlar: Bolaning aqliy rivojlanish darajasi ham muhim omil hisoblanadi.
- Oila ishtiroki: Ota-onalarning faol ishtiroki bolaning reabilitatsiya jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.
- Reabilitatsiya dasturining intensivligi va sifati: Dasturning muntazamligi, yuqori malakali mutaxassislar va zamonaviy usullardan foydalanish natijalarni yaxshilaydi.

Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar

So'nggi yillarda KI li bolalarning nutqiy reabilitatsiyasida zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanilmoqda:

- Tele-reabilitatsiya: Masofadan turib, onlayn video aloqa orqali reabilitatsiya xizmatlarini ko'rsatish.
- Kompyuter dasturlari va o'yinlar: Nutqni rivojlantirishga qaratilgan interaktiv kompyuter dasturlari va o'yinlar.
- Virtual reallik (VR) texnologiyasi: VR texnologiyasidan foydalanib, qiziqarli va motivatsion reabilitatsiya mashqlarini yaratish.

KI'li bolalarning nutqiy reabilitatsiyasi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, muvaffaqiyatli natijalarga erishish uchun ko'p tarmoqli yondashuv, individual reabilitatsiya dasturi, mutaxassislar hamkorligi va oilaning faol ishtirokini talab etadi. Erta aralashuv, samarali reabilitatsiya usullari va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bolaning nutqini rivojlantirish, kommunikatsiya ko'nikmalarini yaxshilash va ijtimoiy hayotga to'liq qo'shilish imkoniyatini yaratadi. Muntazam nazorat, individual yondashuv va doimiy o'qish natijasida KI li bolalar to'laqonli hayot kechirish va o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishlari mumkin.

Xulosa.

Koxlear implant (KI) qabul qilgan bolalarning nutqiy reabilitatsiyasi jarayoni ularning to'liq rivojlanishi va jamiyatga moslashuvi uchun hayotiy ahamiyatga ega. Ushbu jarayon eshitish, nutq, til va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan, individual reabilitatsiya dasturlarini talab qiladi. Reabilitatsiya jarayonida audiologlar, logopedlar, psixologlar, surdopedagoglar va ota-onalarning faol hamkorligi bolaning muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Erta aralashuv, samarali metodlar, o'yin terapiyasi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish natijalarni optimallashtiradi. Bolaning yoshi, kognitiv qobiliyatlari va oilaning qo'llab-quvvatlashi reabilitatsiya samaradorligiga ta'sir qiluvchi muhim omillardir. Natijada, KI'li bolalar jamiyatga to'liq integratsiyalashuvi, ta'lim olishi va o'z tengdoshlari bilan bir xil imkoniyatlarga ega bo'lishadi. Doimiy nazorat, mutaxassislar va ota-onalarning

birgalikdagi sa'y-harakatlari bolaning to'liq rivojlanishi va farovon kelajagini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаева, Р. (2003). Тил ва нутқ маданияти. Тошкент: Фан, 130-150 betlar (Nutqiy reabilitatsiyada tilning ahamiyati).
2. Азизхўжаева, Н. Н. (2006). Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Тошкент: ТДПУ, 190-210 betlar (Reabilitatsiya jarayonida texnologiyalarning qo'llanilishi).
3. Бобоева, Д. (2015). Болалар нутқини ривожлантириш. Тошкент: Ilm Ziyo, 110-130 betlar (Erta yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish usullari).
4. Ражапова, М. (2010). Логопедия асослари. Тошкент: Yangi asr avlodi, 160-180 betlar (Logopedik mashg'ulotlar va ularning samaradorligi).
5. Хамидова, М. (2000). Болалар психологияси. Тошкент: O'zbekiston, 70-90 betlar (Oila va bolaning psixologik rivojlanishi).